

A felhasználók képzése 2000-ben

A tudás növekedése, a kezelésében bekövetkező változások és az új, ma még részben ismeretlen információs technikák bevezetése növeli a könyvtárhasználattal szemben érzett "küszöbfelelmet". Ez a tendencia indokolja, hogy a könyvtáros kitartóan és módszeresen képezze a felhasználókat, jóllehet nagy különbségek vannak az egyéni felhasználók között a könyvtár és az információs szolgáltató típusától függően.

Az új információs szolgáltatások elsősorban az alábbi *technológiai változások* következtében jelentkeznek:

- ▶ elektronikus információtárolás,
- ▶ az adatbázisok és katalógusok online elérhetősége,
- ▶ az információ új forrásai.

A könyvtáros csak akkor tudja bevezetni az olvasót ezeknek a használatába, ha ő maga megfelelő tapasztalatot és gyakorlatot szerzett a kezelésükben. Az olvasó pedig csak akkor tudja optimális mértékben hasznosítani őket, ha jó bevezetést kapott.

Az új információs szolgáltatások szükségképpen új módszereket és tendenciákat eredményeznek a felhasználók képzésében. A várható új formákat az alábbi közös tendenciák jellemzik:

- ▶ általános eligazítás helyett konkrét tájékoztatás és oktatás;
- ▶ csoportos módszerek helyett egyéniek, előadás helyett konzultáció;
- ▶ a régi olvasói szokások helyett az új technológia hatására újak jelentkeznek.

Az információs szolgáltatások új módszerekre vezetnek a felhasználók képzésében, vagy fokozzák bizonyos hagyományos módszerek fontosságát:

- ▶ a számítógéppel segített oktatás (CAI = Computer Assisted Instruction) az egyszerű, lineárisan programozott oktatástól az olyan programcsomagokhoz vezet, amelyek szimulációs és versenyprogramokat is tartalmaznak;
- ▶ az online használat oktatása az információk visszakeresésére és a könyvtári katalógus használatára;
- ▶ a "szemtől szembe" módszer (a felhasználó egyéni instruálása) fontossága növekszik az elektronikus tárolás használatának kezdeti nehézségei miatt;
- ▶ felkészítés az új információs források és eljárások (elektronikus információtárolás, szürke irodalom stb.) használatára;
- ▶ az információs forrásokról és adatbázisokról kiadott irásos bevezetők;
- ▶ a fenti módszerek egy része hasznosítható önképzés útján is. Az önképző módszerek azért fontosak, mert az információhoz egyre inkább hozzá lehet jutni anélkül is, hogy a könyvtárba kellene menni érte (pl. az otthoni személyi számítógéppel).

A fentiek összegezése alapján a felhasználóképzés alábbi fő tendenciái fogalmazhatók meg:

- ▶ nincs egyedül üdvözítő módszer, a jövőben több módszer kombinációjával kell élni;
- ▶ az önképzés és a CAI módszer központi helyet foglal el a képzésben;
- ▶ sürgető szükség van a tapasztalatok nemzetközi cseréjére a költségek csökkentése és a tévutak elkerülése végett;
- ▶ a nemzetközi együttműködés segítésére mielőbb egységes terminológiát kell kidolgozni;
- ▶ nemzetközi irányelvekre lenne szükség az online keresés, a CAI és a szakirodalmi kalauzok tanításához.

/SCHMIDMAIER, D.: User training in the year 2000: Thoughts from viewpoint of further development of information services. 12 p./

Könyvtárhasználatra nevelés a Budapesti Műszaki Egyetemen

A BME volt az első magyar egyetem, amely megszervezte hallgatóinak felkészítését a könyvtár használatára. A képzés a vegyészmérnöki karon indult 1958-ban. A szerző tollából a hazai szakajtóban (pl. *TMT*, 32. köt. 5. sz. 1985. p. 211–217.) e témáról részletesebb beszámolót is olvashatunk. A jelenlegi helyzet: négy karon (vegyszer, gépész, közlekedési és általános mérnöki) különböző időtartamú és más-más félévekben kötelező előadások és szemináriumok vannak, két karon (villamosmérnöki és építész) pedig csak egy előadás. A módszerek is karonként különböznek. Műszaki és pénzügyi okokból csak limitált lehetőségek vannak az online irodalomkutatás bemutatására. Az egyetem saját könyvtári lehetőségei mellett megismertetik a hallgatókat az OMIKK szolgáltatásaival is.

/FRANK R.: User education at the Technical University of Budapest. 9 p./

Új technológiák a felhasználók képzésében

A számítógépek árának csökkenése általában megnövelte az adatbázisok használatát. Így történt ez a *Helsinki Műszaki Egyetem Könyvtárában* is. A számítógépes szolgáltatások használatára újabb oktatási módszereket kellett bevezetni. Minthogy a könyvtárnak van nyilvános használatú online katalógusa, amely az egyetemi campus különböző helyeiről is hozzáférhető, lehetőség nyílt az oktatás decentralizált (tanszékeken, laboratóriumokban) megszervezésére is. Már korábban is beillesztették a gyakorlatok közé a külső adatbázisokban való

keresést, most pedig egy szimulációs programcsomagot dolgoztak ki e célra. Az oktatás a CD-ROM technika használatára is kiter.

Az online katalógus használatának mérvére és minőségére vonatkozó vizsgálatot folytattak le a fiatalabb oktatók körében.

/KOSKIALA, S.: New technologies and user education./

A LIVE-NET videokonferencia-rendszer könyvtári felhasználása

A Londoni Egyetem – hatvan különböző intézmény együttese – LIVE-NET videokonferencia-rendszere 1987 októbere óta áll az egyetemi oktatószemélyzet, köztük a könyvtárosok rendelkezésére. A rendszert a Londoni Egyetem (a szoftvert dolgozta ki) és a British Telecom (a hardvert adta) együtt fejlesztette ki. Optikai szállal köt össze hét pontot (öt kollégiumot és az egyetem számítógép-, valamint videoközpontját). Minden optikai szál négy videocsatornát és egy digitális jeleket vivő adatcsatornát képes továbbítani. A két legtávolabbi összekötött pont 40 kilométerre van egymástól. Az állomások közül bármelyik öt között színes képpel és hanggal egyidejű online kapcsolat létesíthető.

Más egyetemi részlegekhez hasonlóan a könyvtárak is élénk érdeklődést tanúsítottak a rendszer iránt. Az előkészítő megbeszéléseken arra jutottak, hogy a könyvtárak a használók, valamint a könyvtárosok képzésében tudnák a rendszert a legjobban hasznosítani, mégpedig az online keresés bemutatására és a továbbképzési programok segítésére.

A LIVE-NET lehetővé tette, hogy az egyik helyen bemutatott online keresést négy másik helyen egyidejűleg követhessék, s többoldalú párbeszédés kapcsolat alakulhasson ki az összekapcsolt helyek között (az előadó kommentálhatta a látványt, a hallgatók közbekérdezhettek stb.). Az első sikeres online kapcsolat a British Library BLAISE-LINE rendszerrel és a JANET (Joint Academic Network) rendszerrel valósult meg. A következő kísérlet – ugyancsak Televideo terminált használva – a DIALOG és a DATA-STAR adatbázisokkal kötötte össze a LIVE-NET rendszert. Az első sikeres online keresést a DIALOG adatbázisban valósították meg, témája az időjárás és hatása a kedélyállapotra. A keresési stratégia kialakításában, menet közbeni módosításában aktívan részt vettek mind a négy összekapcsolt hely hallgatói, akiknek különböző volt a képzettségük és a gyakorlati tapasztalatuk. Többségüknek csak az online rendszerekről volt némi tapasztalata, a telekonferenciarendszerről azonban semmi.

A LIVE-NET nem az addigi oktatási módszerek helyettesítésére, inkább kiegészítésükre alkalmas. Lehetővé teszi az oktatási segédletek megosztását, valamint jelentős időt takarít meg mind az oktatószem-

mélyzetnek, mint a hallgatóknak. Főleg a kis létszámú, speciális érdeklődésű csoportok oktatásában nyújt igen jó lehetőségeket.

/YEADON, J.– DIBLEY, Sh.– BATTEN, A.: Library use of London University's LIVE-NET videoconferencing system. 4 p./

A kongresszusi irodalom az IFP-ben

A kongresszusok, ülések, szimpóziumok irodalma (előadások, programok, jelentések stb.) igen fontos a szakterületen való gyors tájékozódáshoz, de hozzáférhetősége, fellelésének bonyolultsága miatt gyakran szürke irodalomnak minősíthető. Az IFP (*Institut Français du Pétrole = Francia Ásványolaj Intézet*) mint kutatóintézet nagy fontosságot tulajdonít annak, hogy az érdeklődési körébe vágó kongresszusi irodalmat a lehető teljességgel begyűjtse és feltárja.

Az IFP körültekintően készíti elő kutatóinak a kongresszusokon való részvételét is. Az intézet érdeklődésére számot tartó rendezvényekre vonatkozó és a legkülönbözőbb forrásokból (szaklapok, közvetlen meghívások, kongresszusi folyóiratok stb.) származó adatokat, amelyeket a CONGRES nevű, online hozzáférhető számítógépes adatbázisban tárolnak, heti tájékoztatóban is közreadja. A tudományos és az általános igazgatóság hagyja jóvá a kutatók részvételét a különböző rendezvényeken, azok jelentőségétől, az intézet fejlesztési politikájától, földrajzi helyétől stb. függően. A jelentkezéseket az ASSISTCR adatbázisában tartják nyilván. Az intézet képviselőiben részt vevő kutatóknak előzetesen jóvá kell hagyatniuk előadásaikat.

A kongresszusokon kapott, gyűjtött dokumentumokat le kell adni az intézet tájékoztatói és dokumentációs osztályára. Így lehet biztosítani, hogy az a szürke irodalom, amelynek egy része csak nagyon sokára (amikor már kevéssé érdekes), vagy esetlegesen, vagy egyáltalán nem kerül kereskedelmi forgalomba, vagy ki sem adják, könyvtári anyaggá, a kutatók számára feltárt dokumentumokká válják. E dokumentumok szabványos bibliográfiai leírása bekerül az intézeti könyvtár számítógépes katalógusába (BUCH), amelyet éppúgy az INGRES adatkezelő rendszerrel kezelnek, mint a CONGRES és ASSISTCR adatbázisokat.

Az 1944-es alapítástól 1985-ig cédula formájú betűrendes és saját rendszerű szakkatalógusban tarták fel a könyvtár állományát. Ebbe a kongresszusi anyagokról a szerkesztő, a rendező testület, a rendezvény teljes és rövidített neve stb. alapján került cédula.

1985–87 között a számítógépes BUCH-katalógus nagyjából ugyancsak a fenti adatokat tartalmazta, az INGRES adatbázisba közvetlenül bevitt rekordok alapján. A bevitt adatok azonnal hozzáférhetővé válnak online üzemmódban. Az INGRES-ben azonban csak a karakterlánc alapján lehetett keresni, és ez nem volt kielégítő az évi 6000 rekord kezelésére.